

Hans Sakkers, *Duitse militaire standrechtelijke executies in Zeeland, september-december 1944* (Soesterberg: Aspekt, 2013, 422 pp., ISBN 9789461532770).

Regionale of lokale geschiedschrijving biedt het voordeel dat het inzoomt op een overzichtelijk onderwerp. De bronnen kunnen grondig en uitputtend worden bestudeerd, het materiaal is immers beperkt van omvang. Geschiedenis krijgt een menselijk gezicht. In het geval van een niet al te ver verleden draagt de geschiedenis, nog voordat die tot ‘cultureel geheugen’ is gestold, nog de sporen van ‘communicatief geheugen’. De lezers van dergelijke geschiedschrijving kunnen die confronteren en aanvullen met hun eigen persoonlijke herinneringen. In Zeeland is Hans Sakkers een bekend historicus die reeds uitvoerig over de Tweede Wereldoorlog heeft gepubliceerd. In zijn laatste publicatie gaat het over Duitse militaire standrechtelijke executies tijdens de laatste maanden van 1944 in de provincie Zeeland.

Standrechtelijke executie wordt vaak verward met willekeurige moord of doodslag. Het standrecht is echter een onderdeel van de internationale militaire rechtspraak. Het volgt daarbij wel degelijk procedurele regels. Standrecht is een poging vanwege de militaire legerleiding om in extreme omstandigheden toch nog een ordelijk rechtssysteem te handhaven dat tegelijkertijd snel en efficiënt is. Want zelfs in een oorlog moeten regels en organisatie primeren. Het is een methode die in feite bedoeld is om willekeur te vermijden. Het kan worden uitgevoerd door een speciale militaire rechter, of in sommige gevallen door troepenofficieren die actief in het veld staan. Bijna altijd vindt standrecht plaats in een context die door militairen als een noodsituatie wordt beschouwd, zoals rebellie, desertie of een dreigende nederlaag. Standrecht is op de eerste plaats bedoeld voor militairen, die op een of andere manier van de overtreding van militaire wetten (de ‘soldateneer’ inbegrepen) worden beschuldigd. Maar het kan ook gebruikt worden tegen burgers in oorlogssituatie. De uitvoering ervan is vaak bedoeld als een waarschuwing naar de burgersamenleving toe om zich buiten de militaire gebeurtenissen te houden. Dat standrecht een soort algemeen aanvaarde ‘neutrale’ status kent, wordt aangetoond in de gevallen dat de vijandelijkheden al zijn gestaakt, maar het verslagen leger toch nog de kans krijgt om met zijn eigen deserteurs en verraders af te rekenen. Nog na 8 mei 1945 werden sporadisch executies van Duitse soldaten door Duitse officieren uitgevoerd (met medeweten en goedkeuring van de geallieerden).

Standrecht kent een lange historische traditie en kwam (komt) in bijna alle landen voor die zich in oorlogstoestand bevonden (of nog bevinden). Bekend zijn de massale executies van burgers tijdens de Commune van Parijs in 1871. België kende tijdens de Eerste Wereldoorlog de genadeloze Duitse terreur tegen burgers, onder het mom van strijd tegen de ‘francs-tireurs’. Gedurende de Eerste Wereldoorlog maakten de geallieerden veelvuldig gebruik van het middel van standrecht om weerwillige soldaten te straffen. Merkwaardig genoeg veranderde de houding van de geallieerden tijdens de Tweede Wereldoorlog radicaal. Psychologische hulp kwam in de plaats van het standrecht. Men had ondertussen ingezien dat draconische maatregelen niet hielpen en nauwelijks invloed hadden op de krijgskansen. Het tegenovergestelde gebeurde aan Duitse kant. Daar zou het standrecht juist veelvuldig worden toegepast tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Interessant is het feit dat in beide gevallen in feite sprake is van een soort leerproces. Situaties uit het verleden worden aangrepen om er lessen uit te trekken. De Duitsers hadden tijdens de Tweede Wereldoorlog juist de chaotische nasleep van de Eerste Wereldoorlog in het achterhoofd. Het trauma van 1918 (terugtrekking, nederlaag, revolutie) diende tegen iedere prijs vermeden te worden. Tijdens de oorlogsjaren zelf vond men het niet nodig om standrecht uit te voeren. Dat veranderde met het geallieerde offensief in de zomer van 1944. In de laatste maanden van 1944/1945 grepen de Duitsers dan ook regelmatig terug naar het draconische middel van het standrecht. Slachtoffers waren Duitse militairen die van desertie werden beschuldigd of Nederlandse burgers die als gewapende partizanen werden beschouwd.

Uiterst gedetailleerd beschrijft Sakkers het verhaal van de verschillende standrechtelijke executies die van september tot december 1944 in Zeeland plaats vonden: van desertie beschuldigde Duitse soldaten, en van burgers die al dan niet na uitvoering van het standrecht werden geëxecuteerd. Sakkers beschrijft nauwkeurig zonder daarbij ethische kwalificaties uit te spreken. In bijna alle gevallen was er van rechtmatige actie sprake. Dat wil zeggen dat volgens de geldende rechtsregels de veroordeelden inderdaad schuldig waren. Sakkers plaatst de voorvallen niet alleen in een militairrechtelijke en militair-historische traditie, maar maakt impliciet ook vergelijkingen met wat zich nadien nog zou voordoen (de antikoloniale oorlog in Nederlands-Indië bijvoorbeeld). Door die veroordelingen en executies in een breder perspectief te plaatsen, komt de auteur ook tot meer algemene bevindingen die interessant zijn voor de sociale geschiedenis. De slachtoffers waren over het algemeen jong en laag geschoold. Sommigen behoorden tot het georganiseerde verzet, maar veel anderen hadden spontaan gehandeld.

Na de oorlog werden de geëxecuteerden opgenomen in het pantheon van nationale helden en ontbrandde de discussie of de Duitse verantwoordelijken een oorlogsmisdaad hadden begaan of niet. Ook hier toont Sakkers zich een nuchter historicus. *Sine ira et studio* beperkt hij zich tot een zakelijke beschrijving. De confrontatie tussen het ‘onpartijdige’ standrecht en het levenslange trauma voor de nabestaanden in

groot. Het oorlogsrecht is ongenadig. Zonder zich in morele oordelen te verliezen, heeft Hans Sakkers dat glashelder aangetoond.

Georgi Verbeeck, KU Leuven/Universiteit Maastricht